

'אלו דברים אסורים למכור' – ... אבל בדורות האלו שאין דרכן להקריב הני דמתניתין – מותר למוכרה להם ואין בכך כלום, חוץ מן הלבונה שעדיין דרכון של כומרין ללוקחה לקטורת זרה בכל עת, ואפילו למכור לו כל ימות השנה [אסור] (לשון הרשב"א). וכיו"ב כתבו התוס' (יד: ד"ה חצב) בשם הר' ברוך, שאסור למכור לכומרים לבונה וכלים של עכו"ם וספרים הראויים לתיפלה וכיו"ב. ולרופא – מותר למכור לבונה (ירושלמי, הובא בראשונים).

'ובזמן שהוא בפני עצמו – קוטע את אצבעו ומוכרו לו' – מכאן יש שכתבו להוכיח שלצורך ריוח ממוני, אין לחוש ל'צער בעלי חיים'. [ואולם יש להמנע מצער גדול ומתמשך, כגון מריסת נוצות האווזים, וכמו שכתב הרמ"א, שיש בדבר משום אכזריות] (עפ"י שו"ת שבות יעקב ח"ג עא; שו"ת רב פעלים ח"א יו"ד א. וע"ש בשבות יעקב בח"ב קי, שאסר לצער באופן שאינו מקובל אצל בני אדם, ואפילו לצורך ריוח ממון). בדין זה, צער בעלי חיים במקום צורך לאדם (ע' בפנים על המשנה בע"ב), הוסיף הג"ר זלמן נחמיה גולדברג שליט"א:

כתב הרמ"א (באה"ע ה, יד) שכל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים, אין בזה משום איסור צער בעלי חיים. ונראה שהדבר שנוי במחלוקת הראשונים (בב"מ ספ"ב. ע"ש בנמו"י) שדנו על התר זקן ואינו לפי כבודו, להמנע מפריקת הבהמה. אם משום עשה דכבוד התורה שדוחה לאיסור צעב"ח (רמב"ן), אם משום שהותר לצורך האדם (ר"ן, וכדברי הרמ"א).

ונראה שמדברי התוס' (בע"א ד"ה אמר) מבואר ששיטתם כהרמב"ן, מכך שהוצרכו לתת טעם שהתירו לצער בע"ח בעקירת הבהמה שקנה ישראל בשוק של עכו"ם, שחכמים עקרו דבר מהתורה במקום שיש קצת טעם. ולשיטת הר"ן והרמ"א מדוע הוצרכו לכל זה, והלא צורך מצוה של האדם לא גרע מצורך ממון, ואם בצורך ממון לאדם אין איסור דצעב"ח, כ"ש במקום צורך מצוה. וכן משמע בתוס' לעיל (יא. ד"ה עוקרין) שכתבו טעם למה מותר לעקור סוס המלך, משום שכבודו הוא כבוד כל ישראל ואתו כבוד דרבים ודחי לצער בע"ח.

ואין להקשות מכך שהתירו כמה איסורי שבות משום צעב"ח, כחליבה ע"ג קרקע ועוד, ומדוע לא אסרו הדבר ושוב יהא זה צורך האדם לקיים דין איסור שבות – כי שם הטעם שחכמים מעיקרא לא אסרו ולא העמידו דבריהם במקום צעב"ח, כיון שהוא אסור מן התורה.

(ע' גם בתשובת נודע ביהודה (תנינא יו"ד י) שהוכיח מהתוס' בדף יא שאף לצורך אסור. והראה שהתוס' נחלקו בזה בכמה מקומות. והביא מתשובת מהרא"י להתיר. ולולא דברי הגאונים לכאורה היה נראה שהתוס' דנו מצד הסברא הנוכרת לענין התר איסורי שבות משום צעב"ח, שהחכמים בבואם לתקן עיקור נמצא שעוקרים דבר מן התורה, הגם שלאחר שחכמים תקנו, אין על האדם איסור צעב"ח כלל דחשיב צורך גמור, אבל הוקשה לתוס' למה יתקנו כן חכמים מלכתחילה).

דף יד

'אלפני דלפני לא מפקדינן' – יש אומרים (עתוס' להלן טו: ד"ה לעכו"ם) דוקא בנכרי, לפי שאינו מצווה בלאו ד'לפני עור לא תתן מכשול', לכן רשאים ליתן לו כדי שימכור לאחר, אבל בישראל – אסור, שהרי מכשילו בלאו זה ד'לפני עור לא תתן מכשול', והרי כאן 'לפני' ממש לא 'לפני דלפני'. ויש אומרים עוד, דוקא כאן שגרם התקלה לנכרי, אין מצווים על 'לפני דלפני', אבל אם מוכר לנכרי שימכור לישראל – חוששים אף ב'לפני דלפני' (הרא"ש. והט"ז יו"ד קיא, ג הביאו).

ובספר מנחת חינוך (ב'קומץ מנחה) תמה מנין לומר כן, הלא סתם הגמרא שאין מוזהרים אלפני דלפני. בבאור הענין כתב הגר"ש פישר שליט"א (בספרו בית ישי י), על פי מה שכתב (וכע"ז כתבו הגאון מפוניבו' וכן הגר"ע בשו"ת אחיעזר, וכיו"ב בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א ג. וע"ע במובא לעיל ו מהגר"א נבנצל שליט"א ובקדושין לב.), ששני דינים יש באיסור זה: א. איסור גרם תקלה, וענינו בין אדם לחברו. ב. איסור כלפי שמים, שגורם שתיעשה עבירה בעולם. והנה, כלפי נכרי אמנם מבואר בגמרא ששייך איסור זה, אך יש לומר שדוקא הענין של 'בין אדם למקום', שכשם שמצווה הישראל שלא לעבוד ע"ז, כמו כן מצווה שלא יגרום לגוי לעבוד ע"ז, אבל ענין גרימת התקלה, י"ל שלא נאמר אלא בישראל [וכ"כ בקוב"ש פסחים כב.]. ומעתה דברי הרא"ש ברורים; רק במכשיל גוי אין לחוש בגרם רחוק, כי באופן זה אין להחשיב זאת אביזרה דעבירה, ואולם האיסור שמצד גרמא בניזקין קיים גם בגרם ד'לפני דלפני', הלכך כל שתיגרם תקלה לישראל – אסור.

א. צריך עיון מנין למעט עכו"ם בהנחת תקלה לפניו, והלא אין כתיב שם 'בני ישראל' או 'אחיך', ולכאורה המניח מכשול-כפשוטו לפני גוי, עובר בלאו זה. [אמנם במנ"ח נסתפק בכלל האם בנתינת מכשול פסי יש איסור דאורייתא, אבל כמה אחרונים כתבו שודאי אין המקרא יוצא מידי פשוטו. וכן נקט בפשטות באג"מ יו"ד ג.].

והגם שמשמע מדיוק הלשון בספר החינוך (רלב) שנתנית עצה שאינה הוגנת נאסרה בבני ישראל בלבד (וכבר תמה שם המנ"ח על מקורו. ובאג"מ יו"ד ג) הראה מקור מהמעשים שבב"ק קיג בטעות גוי, שהיו ע"י עצה רעה. ונקט שם כדבר פשוט שאין איסור בב"ג, ולא הזכיר את דברי החינוך, מ"מ במכשול מציאותי מנלן להוציא עכו"ם, הלא מקרא מלא הוא. וע"ש במנ"ח במה שהביא ממהרש"ל ומשו"ת חכם צבי. ובחזו"א (יו"ד סב, ז) שאל בפשיטות מנלן שנאמר לאו זה בב"ג, ובאר לפי שענין האיסור הוא משום גרימת עבירה בעולם, הלכך אין חילוק בין ישראל לנכרי, וכ"כ באג"מ שם. וצ"ע, שלכאורה נראה שצריך קרא למעט ולא לרבות, וכדין גזל הגוי דנקטינן לאסור מדאורייתא. [וכן יש אומרים שלאו ד'לא תרצח' וכן 'לא תגנוב' דנפשות, נאמר כלפי ב"ג, אף כי ממועט מחיוב מיתה. ואכ"מ].

ואפשר היות וגם להם אין איסור ד'לפני עור', אין אנו מצווים באיסור זה כלפיהם. אך לכאורה מכשול גשמי מצווים אף הם מלהעמיד לאחרים, דבכלל דינים הם וההנהגה המדינית. וא"כ אפשר שגם במכשול כזה אף אנו מוזהרים כלפיהם. לא כן נתינת עצה שאינה הוגנת.

עוד י"ל שנקטו בפשיטות שהלאו נאמר רק כלפי ישראל, שדבר הלמד מענינו הוא, שרוב הפרשה מדברת באזהרות וציוויים ל'בני עמך' ו'רעך'. ולפי"ו יש לעיין במי שאינו 'רעך' בתורה ובמצוות.

ואולי יש לפרש כוונת הרא"ש באופן אחר; אמנם 'לפני דלפני' ממועט מאיסור ד'לפני עור', אבל בישראל הלא חייב גם מדין ערבות שלא יחטא חברו ואף מצווה להפרישו, ולא משום עצם מעשה נתינת המכשול, אלא שערב לחברו שלא יחטא. וכיון שכן, גם ב'לפני דלפני' מחויב למונעו כי סוף סוף הוא גורם עוון לחברו, ולא גרע מכל שיש לו למחות בחברו ואינו מוחה שעובר באיסור דאורייתא, הרי שאף במניעה עובר, כ"ש במעשה דגרמא ואפילו רחוק.

ב. לפי הסברא הנ"ל שבישראל חוששים גם בגרם רחוק, משא"כ בנכרים, יש לישב מה שפירש"י להלן (טו: ד"ה שלשלאות) במה שאמרו אין מוכרים כלי זיין לנכרים, שמא יזיקו בהם ישראל. ומדוע לא פירש באופן פשוט יותר, משום שמכשילים בשפיכות דמים שלא כדין (כן העיר באמת ליעקב שם). אך לפי ששנינו באותה ברייתא 'אחד כותי' שאינו חשוד בשפ"ד אלא משום שעלול למכור לנכרי (כמו שאמרו שם), הרי אין זה אלא 'לפני דלפני', הלכך חוששים רק בגלל גרם נזק לישראל. ובלאו הכי יש לפרש שהאיסור שם אפילו לשלטונות הדנים בדיניהם, שלבן נח דיניהם דין ואעפ"כ אסור לפי שפוגעים בישראל.

יש שכתבו שלשיטת הרמב"ם (שהשמיט הלכה זו), להלכה מוזהרים אף ב'לפני דלפני' – ע' בספר מעשה רוקח ע"ז ט ובשו"ת בית זבול ח"ב ט, ב.

– דוקא באופן זה שכשמוכר לתגר הרי לא הזמין את ההקרבה רק הזמין את מכירת התגר, אבל כשנותן

לשליח שימכור הוא לגוי, הרי זה כמושיט לו עצמו, שהשליח מעשה קוף בעלמא עושה, ואסור הדבר. [וזה דלא כמו שכתב בפתחי תשובה (יו"ד קנא,א) שנתנית שוחד לגוי על ידי שליח, הרי זה כ'לפני דלפני']. ועוד נראה, שאפילו להלוות לבן נח כדי ליתן שוחד לשופטו [כשהבעל-דין הוא בן נח] – אסור משום 'לפני עור', שהרי הזמין את קבלת השוחד. ואף בלאו הכי, לפי מה שכתבו כמה פוסקים (ע' בהגר"א קלט, לב – ברעת התוס') שאם יודעים בודאות שימכור לעכו"ם, אסור למכור לו – אין שייך כלל להתיר ע"י שליח משום 'לפני דלפני' (עפ"י חזון איש יו"ד סב, יד). ע"ע תרומת הדשן רצט, אודות המוכר תרנגולים לגוי שימסרם לשלוחו ולעבדו לסרסם.

'תניא נמי הכי, אמר ר' יהודה: אימתי, בזמן שאמר תרנגול זה לבן, אבל אם אמר זה וזה – מותר' – אף על פי שכשאומר ר' יהודה 'אימתי', לא בא לחלוק אלא לפרש, כאן שרואים ממשנתנו שרבי יהודה נחלק על חכמים, ודאי אין כוונתו ב'אימתי' להתייחס לדברי חכמים אלא פירוש שיטתו הוא, שכך אמר להם ר' יהודה לחכמים: אימתי הוא אסור כדבריכם [אפילו לבן בין שחורים] – בזמן שאמר תרנגול לבן, אבל אמר 'זה וזה' – מותר, ולא כדבריכם שאתם אוסרים בכל אופן (תורי"ד).

א. יש אומרים שבברייתות לא נאמר הכלל ד'אימתי' דרבי יהודה לפרש (ע' בתוס' שבעות מח. ובראשונים שם, ובמצוין ביוסף דעת ב"ב קלב:).

ב. במהדורא תניא פרש הרי"ד [דלא כרש"י] שכוונת ר' יהודה 'מותר למכור לו תרנגול לבן בין התרנגולין' – כשנמצא בין שאר תרנגולים, מותר למכור לו אותו לבדו, אם אמר מעיקרא לבן שחור ואדום. וזו כוונת הברייתא 'אמר זה וזה מותר' – למכור אפילו את הלבן לבדו.

ולפי זה לתנא קמא יש חילוק בין 'תרנגול למי' שמותר למכור לו לבן – כדברי ר' יונה, ובין 'תרנגול לבן שחור ואדום' – שאסור. ויתכן שהטעם לאסור בזה, כי רוצה כמה תרנגולים, אחד לבן לע"ז, ועוד בנוסף לשאר צרכים. משא"כ כשמכריו 'תרנגול למי' – אינו חפץ אלא באחד, ומכך שאינו מקפיד על לבן – סימן שאינו לוקחו לעבודת כוכבים. או גם י"ל שלת"ק אסור גם ב'תרנגול למי', ור' יונה פסק כר' יהודה, וזה דוחק.

(ע"ב) 'דקל טב הוא דלא מזבנינן, הא דקל ביש מזבנינן, והתנן אין מוכרין להם במחובר לקרקע? אמר ליה: מאי דקל טב – פירות דקל טב' – לכאורה יכול היה להעמיד כגון שנתן לו העכו"ם קרקע אחרת תמורת קרקע זו. מכך שלא העמיד כן ונדחק לפרש שהכוונה לפירות, יש שכתבו להוכיח שאיסור 'לא תחנם' אמור גם בהחלפת קרקעות.

ויש דוחים הראיה, שמלשון 'אסור למכור' אין במשמע שמדובר על החלפה, כי אז היה לו לומר 'להחליף'. וכבר דנו אם 'מכירה' סתם יכולה להתפרש כהחלפה (ע' בזה בשו"ת דובב מיישרים ח"ג א). וכן מבואר מכאן שאין חילוק באיסור זה בין יש לעכו"ם כבר קרקע בארץ או אין לו, אלא בכל שטח נוסף שנותן לו – עובר ב'לא תעשה'. ואפילו במכירת דקל אחד (עפ"י חזון איש יו"ד סה, א). וע"ע בספר מנחת שלמה (סו"מ) בדיונו על עציץ נקוב, מדוע לא העמידו בנטיעה בעציץ.

'למימרא דאיסורא ליכא... ורמינהי אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עכו"ם מפני שחשודין על הרביעה' – הרי שסתם עכו"ם חשודים על כך, עד שיודע לך שאינם חשודים, כגון בזמן הזה (ריטב"א). בתוס' להלן (כב. ד"ה אין) דנו על מה סומכים כיום לייחד בהמותינו עמהם. ולא כתבו משום שעתה אינם חשודים. אך אין ראייה שחולקים על הריטב"א אם חשודים אם לא, אלא יש לומר שסברתם היא שאפילו בטל הטעם לא בטלה התקנה. וגם שמא יש עדיין מקומות שחשודים, או שמא יחזור הדבר לקלקולו, הלכך הגזירה בעינה עומדת. לכך הוצרכו למצוא טעם אחר לישוב המנהג, ע"ש.

ואולם הר"ן (כב. ובהדושי) כתב: 'כגון גוים שבמקומות הללו שאינן חשוּדוּן בדבר זה, אדרבה, מרחיקין הדבר הרחקה יתרה ומכין ועונשין עליה – מותר'. הרי שגזירה זו מותנית רק באם יש חשד לדבר. וכ"כ תלמידי רבנו יונה, וכן כתב המגיד משנה (איס"ב כב, ה) בשם הרשב"א. וכ"כ המאירי.

ואפשר שהתוס' חולקים וסוברים שלא בטלה הגזרה, וכנ"ל. או יתכן שסוברים שאע"פ שבאופן רשמי ובמוצהר הם מגנים ומענישים על רביעה, חשוּדוּם על כך בצנעה, שאף בומן הגמרא משמע קצת שהיו מתביישים בדבר, שהרי אמרו (כב:): שאשה יראה להזקק לבהמה, שמא ייסרך אחריה, ומשמע מרש"י שחוששת שמא עי"כ יתגלה הדבר.

*

'גמירי דעבודת כוכבים דאברהם אבינו ד' מאה פירקי הויין' –

'... ולכך תורה שבכתב היא מן השמים, מצד השי"ת, שהוא מסולק מכל רע, רק מאיר איך להיטיב. ותורה שבעל-פה מלבות בני אדם שהם בעלי יצר לב רע, ויודעים בטוב ורע וכמו שאיתא 'קנאה יש ביניכם וכו'' – הם יודעים לצחצח ענין 'לא יהיה' ולברר איזה דבר הוא השתעבודת לתשוקה ורצון זולת רצון השי"ת.

ולכך רבי עקיבא היה בן גרים, משורש רע, כדי שידע לברר ענין הרע ולנקותו. וכדרך שאיתא, מסכת ע"ז של אברהם אבינו ע"ה, ארבע מאות פירקי – כי הוא טהור מטמא, כדברי רז"ל, והיה יודע פרקים הרבה מאד ב'לא יהיה' מה שאין אנו יכולים לידע כל כך...'. (מתוך אור זרוע לצדיק ו, עמ' 21. וע"ע דובר צדק עמ' 87).

דף טו

'אף במקום שאסרו לייחד מותר למכור' – ואף על פי כן, היו מקומות שנהגו בדבר איסור. וכמה טעמים ניתנו למנהג זה; הר"ן פרש שהחמירו במכירה משום הרחקה, כדי שלא יבואו להעמיד בפונדקאותיהם. והריטב"א כתב שבאותם מקומות החמירו שלא לסמוך על החזקה שעכו"ם חס על בהמתו שלא תעקר, וחששו להרבעה אף בבהמה שלו.

(וכ"כ טעם זה מדברי התוס' להלן (כב: ד"ה ורמיניה), שדנו במקום שנהגו שלא למכור, מדוע אין חוששים לקנות מהם קרבן, שמא נרבע. ולפי הטעמים האחרים – לא קשה, כי רק לענין מכירה לכתחילה נהגו איסור אטו העמדה, או כדי שלא לחלק בין דקה לגסה. וע"ש ברש"ש).

ורש"י כתב (בפסחים נג. וכ"כ הרע"ב) שהחמירו על עצמם בדקה, שמא יבואו להקל במכירת גסה. וכשם שלתנא קמא החמירו אף בעגלים ובסוסיים, בין שלמים בין שבורים, שלא חילקו חכמים בתקנתם, כך באותם מקומות החמירו על עצמם בדקה, שלא לחלק בין בהמה לבהמה.

[הש"ך (יו"ד קנא סק"ט) תמה הלא בבהמה גסה אין איסור אלא מטעם גזרה משום שאלה ונסיוני, ואם כן מה טעם יש לאסור בדקה, והלא גזרה לגזרה היא. ובשו"ת פרי יצחק (ח"א כד) כתב שכיון שאינו אלא מנהג חומרא ולא איסור, מה בכך שהחמירו על עצמם בכעין גזרה לגזרה. ועיין שם עוד (בסי' כה) משא ומתן בבאור המשך הסוגיא].

לכאורה יש מקום לטעם נוסף; כשם שאמרו להלן שאסור למכור בהמה גסה לכותי ולישראל החשוד למכור לעכו"ם, שמא ימכרנה להם, כך בבהמה דקה חוששים שמא גוי אחר ירבענה, כגון כשיעמידנה זה הקונה בפונדקאותיהם.

ונפקא מינה שאפילו אם מוכר למי שאינו חשוד על הרביעה, כגון כותים דלהלן, חוששים לרביעת אחרים (וצ"ע בתוס' יד: ד"ה אמר).

דף יד

כב. א. האם מותר למכור לעכו"ם דברים שהם מיועדים או משמשים אותם לצרכי עבודתם?
ב. מהם חילוקי הדינים במכירת תרנגול לבן לעכו"ם?

א. אסור למכור לעכו"ם דברים המשמשים אותם לעבודתם, כגון אותם המנויים במשנה – משום איסור 'לפני עור לא תתן מכשול', והרי גם להם עבודת כוכבים אסורה. אבל מותר למכור כמות מסחרית לסוחר שלהם – שעל 'לפני דלפני' איננו מצוים.
יש אומרים שאם יודעים בודאות שהקונה ימכור לעכו"ם, אסור (ע' בהגר"א יו"ד קלט, לב בדעת התוס'). ויש אומרים בדעת הרמב"ם שלהלכה אין התר ב'לפני דלפני'. והרא"ש כתב שאם הסוחר ימכור ל'שרא ל', אסור למכור לו.

ב. אם העכו"ם אמר 'תרנגול לבן למי' – אסור למכור לו תרנגול לבן, ואפילו בין תרנגולים אחרים. ואם קוטע לו אצבע – מותר, לפי שאינם מקריבים חסר אבר לעכו"ם (ואין בדבר מחלוקת בין ר' יהודה לחכמים. ריטב"א). ואם כשנותנים לו שחור או אדום – לוקחם, נסתפקו בגמרא האם מותר למכור לו תרנגול לבן, או שמא כוונתו לעכו"ם, ומה שלקח את הצבעונים – מערים הוא. ועלה ב'תיקו'.
לפרש"י, הספק אינו אלא לר' יהודה אבל לחכמים ודאי אסור. ולדעת תוס' הספק הוא גם לחכמים, שלא אסרו אלא כשיש שם לבנים ושחורים ואמר 'זה וזה', אז יש לחוש שדעתו על הלבן וקונה השחור מפני הלבן שעמו, אבל כשנותנים לו שחור ולוקח והולך, הלא אינו יודע שיתנו לו לבן.

היה עושה סודות מריעות או שהיה חולה בביתו – מותר למכור לו תרנגול לבן – כי תולים שבחר בלבו לנזק או לרפואה (ובין לר"י בין לחכמים. ריטב"א).
אמר 'תרנגול למי' – מותר למכור לו תרנגול לבן.
אמר 'תרנגול לבן ושחור למי' – לחכמים, אסור למכור לו לבן עם השחור, ולרבי יהודה מותר.
כן פרש רש"י. והתוס' פרשו מחלוקתם כגון שיש ביד הישראל שחורים ולבנים, ואמר הנכרי 'זה וזה מכור לי'. ובאר הריטב"א, דוקא באופן זה מותר לר"י, אבל כשאמר 'לבן ושחור' – אסור.

'תרנגול לבן קטוע' – ספק אם מותר למכור לו שלם, שמא מערים הוא. [ואמרו 'אם תמצא לומר' לאיסור].

דפים יד – טו (זז)

כג. א. האם מותר למכור בהמה דקה לעכו"ם ולכותים?
ב. מה דין מכירת בהמה גסה לעובדי כוכבים?

א. מכירת בהמה דקה לעכו"ם – מבוואר במשנה שהדבר תלוי במנהגי המקומות אם למכור אם לאו, משום חשש רביעה. ואמר רבי אלעזר, וכן חזר רב ואמר: אפילו במקום שהעכו"ם חשודים על הרביעה [שלכך אין להעמיד בהמה בפונדקאותיהם] – אין איסור במכירה מצד הדין אלא לפי המנהג, כיון שהעכו"ם חס על בהמתו מלרביעה, שלא תיעקר.
מסתימת הדברים נראה שאין חילוק בין אם יש לעכו"ם בהמה שלו ובין אין לו, בכל אופן תלוי הדבר במנהג המקומות (עפ"י תוס').

הכותים, הגם שאינם חשודים על הרביעה, יש מקומות שנוהגים איסור למכור להם בהמה דקה – שמא ימכור הכותי לעובד כוכבים.

ב. תנן, בכל מקום אין מוכרים להם בהמה גסה (כגון חמור), עגלים וסייחים (אעפ"י שאינם בני מלאכה כעת), שלמים ושבורים. רבי יהודה מתיר בשבורה (מסתבר אפילו מארכובה ולמטה. תוס') מפני שאינה יכולה להתרפאות ולחיות ואינה מקבלת זכר, הלכך אין משהים אותה. (ברייתא להלן טו. וחכמים אוסרים, שלא לחלק בין בהמה לבהמה (ע' בכורות ב: ורש"י להלן טז: ד"ה רב אשי), שהרואה אותה בבית עכו"ם היא סבור שמכרה לו ישראל שלמה, וילמוד התר שלא כדין. ערש"י טז. ד"ה והלא; תוס' יד: ד"ה שלמין; טז ד"ה אבל וד"ה ארי. וצ"ע בפיה"מ להרמב"ם).

טעם האיסור – גזרה משום שאלה ושכירות, שהרי בהמה גסה בת מלאכה היא ונמצאת בהמת ישראל אינה שובתת בשבת. וגם גזרה משום 'נסיוני' – שמא ימכרנה סמוך לשבת, וינסנה המוכר הישראל שהיא רגילה לקולו, כדי להראות כיצד היא הולכת טעונה, ונמצא (כ)מחמר אחר בהמתו בשבת.

כתבו התוס' (וכ"ה בשאר פוסקים) שעכשיו נוהגים התר בדבר, וציידו כמה טעמים. ורבנו ברוך כתב שאין להתיר אלא מכירה של סוס פרטי השייך לישראל, ומשום הפסד נהגו הגאונים שבגולה התר בדבר, אבל אין התר להתעסק במסחר זה, לקנות ע"מ למכור להם. ולמעשה נקטו הפוסקים להתיר ולא חילקו אם יש חשש הפסד ונוק במניעת מכירה אם לאו. ומכל מקום כתב הש"ך שבעל נפש ימעט (עפ"י מכתב מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

רב הונא מכר פרה לעובד כוכבים, כי יש לתלות בשחיטה ולא במלאכה, שכן היא הרגילות [אבל פרש הנכרי שקונה אותה למלאכה – אסור].

לדעת רבנו תם וכן משמע מפרש"י, הוא הדין בכל בהמה טהורה מותר, כגון שוורים. ודוקא עגלים שנינו לאסור לפי שקנאם לעבודה, שאילו לשחיטה לא היה טורח לקנותם ולגדלם. ויש חולקים (עתוס').

מכירת בהמה גסה על מנת לשחטה; לדברי רבי יהודה מותר, ולדברי רבי מאיר אין מוכרים אלא שחוטה (כ: ובתוס').

שור פטם – נסתפקו בגמרא [הן לרבי יהודה הן לחכמים], כי מצד אחד עומד הוא בסתמא לשחיטה, ומצד שני אם משהים אותו – ראוי ומשובח למלאכה.

א. פסק הרמב"ם (שבת כ, ד) לחומרא.

ב. לפירוש רבנו תם, לא נסתפקו אלא בשור העומד להתפטם, שמא עד שישנהו לפטמו יימלך ויעשה בו מלאכה, אבל שור מפותם [וכן שאר שוורים] – מותר, כי תולים שלשחיטה קנאם.

בן בתירא מתיר בסוס, מפני שאינו עשוי למלאכה שיש בה חיוב חטאת בשבת. ותנא קמא אוסר כשהסוס מיועד לרכיבת עופות לעזרת הציידים וכדומה – שהרי זה משא גמור לשיטתם. ואולם אם הסוס מיועד לרכיבת בני אדם בלבד – מותר (שבת צד. וכ"פ הרמב"ם).

ולדברי רבי אסור בכל אופן, משני טעמים: א. משום איסור מכירת בהמה גסה, שכשמוקין – מטחינו ברחיים והרי עושה בו מלאכה גמורה, ובכלל גזרת שאלה שכירות ונסיוני הוא. ב. משום תורת כלי זיין. נחום המדי אומר: מוכרים להם סוס זכר (ו)זקן במלחמה. אמרו לו: נשתקע הדבר ולא נאמר (ז:).

יש מהראשונים שפרשו שלדעת נחום המדי מותר רק בזכר או בזקן במלחמה, שהוא מסוכן לרכבו. ויש מפרשים שנחום התיר גם בבחור ושלא במלחמה (ע' לעיל ז).

מכירת בהמה על ידי סרסור – מותרת, לפי שאינה מכרת לקולו של הסרסור, וגם אין מקום לגזור בזה אטו שאלה ושכירות.

ויש מקומות שנהגו בזה איסור (עפ"י הירושלמי א.ו. וע' פרי יצחק ח"א כד).

[בכלל האיסור, מכירת עובר חי במעי אמו. ואפילו לרבי יהודה המתיר בשבורה (בכורות ב). עבר ומכר בהמה גסה [או עובר] לנכרי, קונסים אותו לפדותה (ע' פרטי דינים בבכורות ב-ג)].

דף טו

כד. א. מהן הנפקות המוזכרות בסוגיא בשאלה האם שאלה ושכירות קונות אם לאו? ומהי המסקנא לפי סוגיתנו?
 ב. האם מותר למכור בשנה השביעית לישראל החשוד על השביעית, את הדברים דלהלן: שדה, פרה חורשת, כלי עבודת קרקע?
 ג. האם מותר למכור בהמה גסה לישראל החשוד למכרה לעכו"ם? האם מותר למכור כלי זיין ללסטים?

א. אלו הן הנפקות המבוארות בסוגיא, בשאלה האם שאלה או שכירות קונות אם לאו:
 ישראל שהשאל או השכיר בהמתו לנכרי – האם מוזהר על שביתתה בשבת;
 כהן ששכר פרה מישראל – האם מותר לו להאכילה כרשיני תרומה;

וכן ישראל ששכר מכהן ומוזנותיה מוטלים על הישראל – לפי התוס', גם בזה התר האכלתה כרשיני תרומה תלוי בשאלה האם שכירות קונה אם לאו [ולפי דבריהם יתכן ובאופן זה אין התר לישראל להאכילה תרומה אלא כגון שנפלה לו בירושה. אבל רש"י כתב לפירוש אחד שבכל אופן רשאי ליתן, כי מסתמא נוח לו לכהן שירבה זה באכילתה כרשיני תרומה בעין יפה].

מבואר בסוגיא שהשכרת בית דירה לעכו"ם אסורה מפני שמכניס לה עבודתו, אפילו אם נוקטים ששכירות קונה – משום חומרא דעבודה זרה.
 מסקנת סוגיתנו ששאלה ושכירות אינן קונות.

רבנו אפרים ב"ר יצחק כתב ששכירות קונה קצת, הלכך ישראל ששכר בית מעובד כוכבים, אסור לו להניח בתוכו עבודת כוכבים משום 'לא תביא תועבה אל ביתך'. וכן אם שכר בהמה וחמר אחריה בשבת – חייב. וכתב על כך באור זרוע: 'זאין נראה. ומכל מקום הואיל ונפק מפומיה דגאון – טוב ליהזר' (מוכא בהגהות אשר"י).

ב. הכלל העולה בסוגיא אודות מכירת דברים לישראל החשוד על השביעית, הוא: כל שאפשר לתלות שלא יעשה בה מלאכה בשביעית – מותר למכור לדברי בית הלל, כגון שדה שאדם קופץ לקנותה כשאפשר לו, גם אם אין בדעתו לעבוד בה מיד, וכיון שאפשר שיוברנה בשביעית – מכירתה מותרת. וכן פרה החורשת – לפי שיכול לשחטה. ובית שמאי אוסרין (בשדה ניר, העומדת לזריעה).
 אם יודע בפירוש שלוקח לעבודה האסורה, בשו"ת אגרות משה (יו"ד עב ואו"ח ח"ב סב, ע"ש) נראה שדעתו להתיר. ויש חולקים (משפטי ארץ יט, ב).
 וכל שאין לתלות בכך, כגון קניית כלי עבודה בשביעית, שאין אדם קונה אותם עבור השנה הבאה – אסור.

אם נסתיימה עונת העבודה באותם כלים או שיש סיבה מיוחדת שבגללה קונה עתה, כגון שיש הודמנות לקנות עתה בזול – מותר (עפ"י שבת הארץ ח, ד).